

МИСТЕЦЬКО-ОСВІТЯНСЬКІ ВИМІРИ НАУКОВО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛОДИМИРА РОЖКА

УДК 78.071(477) “19/20”

*Анатолій Мартинюк, кандидат мистецтвознавства, професор, докторант
Національної музичної академії України
імені П. Чайковського*

МИСТЕЦЬКО-ОСВІТЯНСЬКІ ВИМІРИ НАУКОВО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛОДИМИРА РОЖКА

У статті розглядається культурний універсум наукової та творчої діяльності видатного представника музичної культури України доктора мистецтвознавства, професора Володимира Рожка, аналізуються здобутки створених і керованих ним творчих колективів та навчальних закладів упродовж другої половини ХХ – початку ХХІ століть.

Висвітлюється вклад музикознавця в дослідження музичного стилю сучасного виконавства та педагогічних проблем в контексті розвитку традицій української музичної школи та культурологічні аспекти напрацювань діяча мистецтва щодо наукової розробки питань виховання молодих педагогів, проблем оволодіння специфікою міжнаціональних культурних зв'язків.

Ключові слова: музична культура, національна музична школа, виконавська інтерпретація.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує крилатий вираз, що культуру створює народ. Але завжди, у всі часи життя народжувало таких особистостей, які ставали своєрідним символом епохи і визначали рівень розвитку культури своєї країни. Саме таким став у другій половині ХХ – початку ХХІ століття для української музичної культури Володимир Іванович Рожок – людина яскраво обдарована, талановита, з блискучою професійною підготовкою і надзвичайно високим рівнем внутрішньої духовної культури. Пройшовши послідовно всі етапи практичної діяльності музиканта і набувши міжнародного визнання як чудовий виконавець і організатор, народний артист України, доктор мистецтвознавства, професор В.І. Рожок по праву обійняв пост ректора Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського – провідного музичного навчального закладу країни і отримав практичну можливість реально сприяти розвитку національної музичної культури.

Володимир Іванович Рожок народився 25 серпня 1946 року в селі Хороше Озеро Ніжинського району Чернігівської області. Важливу роль у формуванні майбутнього диригента відіграли його батьки – Рожок Іван Іванович та Рожок Ганна Кузьмівна. У дитячі роки у нього був надзвичайно красивий дискант. Таку природну здатність він успадкував від своєї матері, яка була солісткою церковного хору сільського кафедрального собору. Це був високопрофесійний хор, що складався з 50 – 60 співаків. Як згадує В.І. Рожок, його мама виконувала сольні партії в концертах Д. Бортнянського, літургіях П. Чайковського, С. Рахманінова. У період навчання в Ніжинському училищі культури вперше

яскраво розкрилася музична обдарованість В.І. Рожка.

У великому культурному центрі країни – Харкові, В.І. Рожок блискуче закінчив два художні ВНЗ – Академію культури і Національний університет мистецтв імені Івана Котляревського, отримавши освіту у видатних педагогів та два дипломи з відзнакою за спеціальністю диригент-хормейстер.

Важливим етапом у формуванні особистості майбутнього великого вченого стало навчання В.І. Рожка в аспірантурі Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського. Кандидатська дисертація В.І. Рожка була присвячена малодослідженим на той час проблемам музично-сценічного втілення народно-хорових сцен в українських операх. У високоінтелектуальній атмосфері наукового культурологічного інституту В.І. Рожок сформувався як глибокий дослідник музично-театральної культури. Вже в ці роки молодого вченого відрізняли такі якості, як індивідуальне бачення історико-культурного процесу, широка ерудиція в галузі хорової, диригентської та сценічної проблематики, глибоко аналітичний підхід до оперної творчості композиторів.

Після закінчення аспірантури він працює науковим співробітником в ІМФЕ імені М.Т. Рильського. Прагнучи узагальнити і систематизувати власний досвід, продовжує видавати свої статті в музикознавчій пресі. Саме в цей період з'являються його ґрунтовні статті про оперне виконавство, і, зокрема, роботи, присвячені творчій діяльності видатного українського диригента другої половини ХХ сторіччя С. Турчака. Наукові праці В.І. Рожка видаються в таких авторитетних спеціальних журналах як “Музичне життя”, “Музика”, “Народна творчість та етнографія”.

МИСТЕЦЬКО-ОСВІТЯНСЬКІ ВИМІРИ НАУКОВО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛОДИМИРА РОЖКА

У 1981 році В.І. Рожок був призначений на відповідальну посаду – заступника директора з творчих питань Національної опери України. Спільно з головним диригентом театру С. Турчаком, головним хормейстером опери Л. Венедиктовим та іншими видатними діячами музичної культури В. Рожок доклав багато зусиль для активізації діяльності оперного та балетного колективів, розширення репертуарного діапазону та залучення талановитої артистичної молоді до роботи над новими постановками.

За ініціативою В.І. Рожка вперше в історії театру оперний колектив підготував дві оперні прем'єри: класичну перлину італійської опери XVIII століття “Таємний шлюб” Доменіко Чимароза і сучасну комічну оперу Отара Тактакішвілі “Перше кохання”.

Заступник директора Національної опери з творчих питань В.І. Рожок проводив велику роботу з налагодження складного художнього процесу, виявляючи при цьому неабиякий організаторський хист і велику ерудицію. У цей період під керівництвом головного диригента С. Турчака була здійснена нова героїко-романтична постановка опери “Тарас Бульба” М. Лисенка. Визначною подією в музичному житті України стала блискуча інтерпретація опери “Катерина Ізмайлова” Д. Шостаковича, головну партію в якій виконала Гізела Ципола. У Національній опері була здійснена постановка таких шедеврів світової класики, як опери “Галька” С. Монюшка, “Аскольдова могила” А. Верстовського, “Царська наречена” М. Римського-Корсакова, балети “Чудесний сон” на музику М. Лисенка, “Коппелія” Л. Деліба, “Спляча красуня” П. Чайковського.

До співпраці з театром за ініціативи С. Турчака і В. Рожка був залучений видатний сучасний український композитор Євген Станкович. У 1982 році на сцені театру відбулася прем'єра його балету “Ольга”, а в 1986 році – прем'єра балету “Прометей”.

У 1997 році В.І. Рожок успішно захистив докторську дисертацію, присвячену актуальним проблемам української диригентської творчості і багатогранного мистецтва С. Турчака. Важливим внеском у розвиток українського сучасного музикознавства стало видання монографії В.І. Рожка “Сонячний маестро”. У монографії розкривається життєвий і творчий шлях видатного українського музиканта, педагога, диригента Стефана Васильовича Турчака (1938 – 1988), проаналізовано діяльність художника в контексті музично-театрального життя України 60 – 80 років XX століття. На основі аналізу

численних вистав, гастрольних виступів під керівництвом Стефана Турчака, автор розкриває тенденції музично-театральної культури України, етапи становлення та творчі горизонти таланту маестро, унікальність його виконавської манери.

Розкриваючи художній образ С. Турчака-диригента В.І. Рожок відзначає його високий професіоналізм, людяність, глибину інтерпретації. “Дійсно це один з великих музикантів світу. Кожна грань його таланту – яскрава і неповторна, у кожній з них синтезовані сила, воля, порив людських пристрастей, емоцій. Він творив для людей, збагачуючи їх серця. Свій талант він повністю віддав своєму народові” [8, 178].

Глибиною наукового музикознавчого аналізу відрізняється монографічне дослідження В.І. Рожка “Музика і сучасність”. У цій роботі, яка видана в 2003 році, відтворена панорама музично-театрального життя України в кінці XX століття, проаналізовано творчі досягнення різних художніх колективів, видатних майстрів вітчизняного мистецтва, висвітлено основні тенденції розвитку сучасної музично-театральної культури, розкрито її вплив на загальні художні процеси.

Одним з найбільш важливих і складних напрямів сучасного українського музикознавства є дослідження проблем музичного стилю. Під науковою редакцією професора В.І. Рожка колективом вітчизняних учених створено кілька праць, присвячених цій проблематиці. У науковому віснику Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського “Музичний стиль: теорія, історія, сучасність” (2004 р.) проаналізовані інтонаційні та структуроутворюючі компоненти інтердискурсу в контексті сучасної теорії стилю, висвітлено аспекти позастильової взаємодії музичних текстів у сучасній композиторській творчості, вивчено жанрово-стильові особливості українського фортепіанного концерту кінця XX сторіччя. Розглянуто текстологічні проблеми постановки опери М.І. Глінки “Життя за царя”, особливості зрілого оперного стилю М.П. Мусорського і питання релігійно-етичної домінанти в “Хованщина”, проблема феномену творчості І. Брамса.

У кінці XX – початку XXI століть свого розквіту досягло виконавське музикознавство. НМАУ імені П.І. Чайковського як провідний навчальний заклад з підготовки виконавських кадрів у своєму “Науковому віснику” вже традиційно публікує випуски унікальних статей з історії та теорії музичного виконавства, якими охоплено весь спектр академічного музичного інструментарію та вокально-хорового мистецтва.

У Науковому віснику академії, виданому в 2009

МИСТЕЦЬКО-ОСВІТЯНСЬКІ ВИМІРИ НАУКОВО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛОДИМИРА РОЖКА

році під науковою редакцією професора В.І. Рожка проаналізовано основні напрямки досліджень і перспективи розвитку виконавського музикознавства, розглянуто проблему самоідентифікації академічного народно-інструментального виконавства, питання сучасного академічного гітарного виконавства, визначено стильові парадигми композиторської творчості та музично-виконавського мистецтва в контексті культурологічних проблем сучасної практики, аспекти розвитку інструменталізму західноєвропейської храмової церковної музики, історичні передумови, основні тенденції і етапи розвитку жанру віолончельного дуету, історичного розвитку домри і кобзи від найдавніших часів до сучасного періоду в світовій музичній культурі, проаналізовано творчість українських композиторів генерації 1960-х рр. і проблеми ансамблевого виконавства, нові тенденції в розвитку музичної режисури.

У наступному випуску збірника “Проблеми методики та виконавства на духовних інструментах (вокальне та інструментально-духовне мистецтво)” представлені дослідження, спрямовані на висвітлення актуальних проблем сучасного виконавства та педагогіки. У книзі розглянуто питання становлення вокальної школи Київської консерваторії в аспекті музичної комунікації, проаналізовано традиційні методи формування звукотвірних компонентів виконавського апарату музиканта-духовика, висвітлено синтез вокального та інструментального виконавства в епоху раннього бароко, описано жанрові особливості української камерно-інструментальної музики в кінці ХХ – початку ХХІ століть, формування виконавської системи співака в сучасній українській камерно-вокальній музиці.

Професор В.І. Рожок висловлює думку про те, що культурологічна сутність функціонування музичного мистецтва пропонує подальшу наукову розробку таких питань: виховання у молодих виконавців елементарного композиційного мислення як чинника розвитку імпровізаційності; творчого характеру виконавського процесу; аналіз і методи виховання музично-виконавської обдарованості; вплив виконавської майстерності на розкриття художнього образу твору; нові пласти концертного і педагогічного репертуару як фактор розвитку художнього мислення музиканта-виконавця; проблеми оволодіння специфікою міжнаціональних взаємозв’язків.

У наукових працях професора В.І. Рожка виразно простежується тенденція до розкриття глибинної ментальної сутності національної музичної школи. Він зазначає, що у нас сформована усталена українська композиторська

і виконавська школи. Видатні вітчизняні композитори сучасності – Євген Станкович, Мирослав Скорик, Валентин Сильвестров, Лев Колодуб, Леся Дичко, Ігор Щербаков та інші персоніфікують українську музику як таку. Це наша головна гордість. Їх індивідуальний стиль упізнається відразу, оскільки вони володіють майстерністю втілювати в звуках свій неповторний світ образів і фантазій, відтворювати душу і нерв української нації. Музика наших видатних композиторів відрізняється особливою здатністю торкатися душі, психіки, свідомості людини, проходити через її почуття, розум і серце.

Яскравою сторінкою в історії української хорової культури кінця ХХ століття стало творче співробітництво професора В.І. Рожка з хором хлопчиків Київської середньої спеціальної музичної школи-інтернату імені М.В. Лисенка. Під його художнім керівництвом цей прекрасний і добре відомий в Україні хоровий колектив отримав світове визнання.

Висока виконавська культура хору формувалася в процесі підготовки численних концертних програм, які вражають широтою тематичних горизонтів, стильових напрямів. Одним з найвищих досягнень В.І. Рожка і керованого ним колективу стала інтерпретація таких шедеврів світової класики як “Реквієм” Габрієля Форе з органом і оркестром, хорових концертів Д. Борньякського, сцен з опер Верді “Навуходоносор”, “Травіатта”.

Тріумфальні виступи хору хлопчиків відбулися у багатьох країнах Європи на престижних музичних фестивалях. Виконавська майстерність колективу завжди відзначалася високими нагородами та дипломами. В Іспанії юних артистів назвали “маленькими віртуозами з берегів Дніпра”, у Франції – “чарівниками хорового співу”. Хор хлопчиків презентував культуру незалежної України на міжнародному фестивалі в старовинному швейцарському місті Базелі. Понад три десятиліття в цьому місті проводиться представницький форум дитячих хорових колективів. Висока виконавська культура хору хлопчиків під управлінням професора В.І. Рожка, чудесне звучання голосів отримували найвищі оцінки журі та музичної громадськості. Виступи колективу, які стали справжньою сенсацією, відкрили неповторну красу і самотність рідної народної пісні та творів українських композиторів.

Виступи хору були високо оцінені Надзвичайним і Повноважним Послом України в Швейцарії Ніною Ковальською, яка була присутня на фестивалі: “У виконанні хору під керівництвом досвідченого майстра, професора В.І. Рожка прозвучали хорові обробки українських народних пісень, українська

МИСТЕЦЬКО-ОСВІТЯНСЬКІ ВИМІРИ НАУКОВО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛОДИМИРА РОЖКА

духовна класика – твори М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Леонтовича, В. Косенка, а також музика сучасних композиторів – Б. Лятошинського, О. Білаша, Ж. Колодуб та інших. Виховання юних музикантів – учасників хору, ґрунтується на кращих педагогічних традиціях національної академічної диригентсько-хорової школи. Майстерна інтерпретація хором модерної української музики та вільне володіння сучасною манерою хорового співу підтвердили незвичайний творчий потенціал цього колективу” [9, 7].

Диригентський талант професора В.І. Рожка втілюється в його неповторних інтерпретаціях. З притаманною йому багатою поетичною фантазією він досягає з художнім колективом дивовижної виразності образного втілення хорового твору, бездоганної чистоти інтонації, широкої динамічної палітри звучання, досконалої ансамблевої культури.

Свою високу майстерність хор хлопчиків музичної школи імені М.В. Лисенка неодноразово представляв на престижних концертах у Національній філармонії та оперному театрі. Значним подіям у творчій діяльності цього чудового колективу, який має півстолітню історію став авторський концерт класика музики ХХ сторіччя видатного польського композитора Кшиштофа Пендерського.

Під керуванням композитора вперше в Україні відбулася прем'єра його твору “Credo”, яку здійснили провідні художні колективи столиці - Національна академічна капела “Думка”, симфонічний оркестр Національної філармонії і хор хлопчиків музичної школи імені М.В. Лисенка. В інтерв'ю газеті “День” 6 квітня 1999 видатний композитор сучасності відзначив високий професійний рівень симфонічного оркестру Національної філармонії та підкреслив: “Особливо сильне враження справили на мене ваші чудесні хори – “Думка” та хор хлопчиків музичної школи імені М. Лисенка. Діти співали так чудово, ніби все життя виконували мій твір” [9, 8].

Визнаному в мистецькому і освітньому середовищі диригенту, науковцю і педагогу, Володимирі Івановичу Рожку є органічною місією організатора та посла української музичної культури, що випала на його долю, як то у 1997 році – на посаді заступника Міністра культури і мистецтв України, в 2001 – 2004 рр. – в якості радника посольства України в Російській Федерації з питань культури, освіти і науки, за безпосередньої участі якого було підписано 31 міждержавну угоду, так і сьогодні, коли ним докладаються значні зусилля для розвитку і

популяризації української музичної культури та освіти у якості ректора Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського.

В.І. Рожок є учасником багатьох світових і європейських музично-освітніх форумів та конгресів. Представляючи українську музичну освіту на Конгресі Європейської асоціації консерваторій та музичних академій, який відбувся у м. Валенсія (Іспанія), на якому були присутні делегації із більш як 350 вищих музичних навчальних закладів Європи, Канади, Америки, Нової Зеландії та інших країн, В.І. Рожок неодноразово наголошував на актуальності розвитку музичної освіти в Європі і співпраці між музичними навчальними закладами в галузі науки та освіти. В. Рожком, як представником приймаючої сторони в рамках VI-го форуму творчої та наукової інтелігенції країн-учасниць СНД, що відбувся 21 – 22 жовтня 2011 року в Києві, було ініційоване і проведене в Національній музичній академії України ім. П.І. Чайковського засідання Ради ректорів музичних академій та консерваторій країн СНД. Ректор НМАУ ім. П.І. Чайковського у своєму вітальному слові перед гостями, опираючись на історію ВНЗ, що готується до свого 100-річчя, наголосив на потребі подальшого розвитку творчих шкіл видатних музикантів, на спільних для освітньо-мистецьких кіл проблемах глобалізації та потребах пошуку новітніх форм співробітництва науковцями і митцями різних країн задля досягнення спільної мети – розвитку творчості, спадкоємності наукових і мистецьких шкіл, виховання молоді, поважливого ставлення до національних традицій. Відтак одним зі своїх головних завдань сьогодні ректор академії вбачає у перетворенні її в храм мистецтва, а його заповітна мрія – “щоб Київську консерваторію знали у всіх кряях, як знають Ітон, Оксфорд і Джульєрд, адже серед її педагогів дуже багато відомих і заслужених музикантів, її випускники працюють і грають по всьому світу, а імена Володимира Горовиця, Олексія Горохова, Євгена Станковича, Івана Карабиця, Дмитра Гнатюка, Євгенії Мірошниченко принесли всесвітню славу Україні” [2].

За високу виконавську майстерність, видатні науково-творчі здобутки і значний внесок у розвиток національного музичного мистецтва в 2006 році ректор НМАУ імені П.І. Чайковського, професор В.І. Рожок був нагороджений “Орденем Ярослава Мудрого”, що засвідчило належне пошанування Українською державою його багатолітньої плідної праці на науковій, творчій і організаторській нивах та вагомий внесок у духовне відродження народу України і міжнародне

ХОРОВА ТВОРЧІСТЬ М. В. ЛИСЕНКА У КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ПРОТИ ЗАБОРОНИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І КУЛЬТУРИ

визнання сучасної національної музичної культури.

1. *Прославляючи народний подвиг // Прапор комунізму. – 1978. – 12 липня.*

2. *Владимир Рожок: “Киевскую консерваторию должны знать в мире, как Оксфорд и Кембридж” // Ежегодник 2000 – Аспекты – Арт. – 28.09.2011*

3. *Рожок В. Героический образ // Правда Украины. – 1978. – 3 декабря.*

4. *Рожок В.І знову “Тоска” // Прапор комунізму. – 1980. – 15 березня.*

5. *Рожок В. Мовою музики // Київська правда. – 1980. – 27 січня.*

6. *Рожок В. Сила народу // Прапор комунізму. – 1980. – 3 листопада.*

7. *Рожок В. Стефан Турчак. – Харків, 1984. – 203 с.*

8. *Рожок В.І. Сонячний маестро: Монографія. – К.: Автореф. – 246 с.*

9. *Станішевський Ю. Володимир Рожок: творчі обрії. – К., 2012. – С. 8.*

Стаття надійшла до редакції 27.09.2012

УДК 78(091)“18”–051

Лариса Філатова, кандидат педагогічних наук, доцент докторант

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ХОРОВА ТВОРЧІСТЬ М. В. ЛИСЕНКА У КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ПРОТИ ЗАБОРОНИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І КУЛЬТУРИ

У статті розглянуто хорову творчість М. Лисенка як приклад патріотичної боротьби інтелігенції проти заборон царським урядом української мови і культури.

Ключові слова: хорова творчість М. Лисенка, національно-культурне відродження, українська мова, національна свідомість, інтелігенція.

Літ. II.

Постановка проблеми. В історичному поступі України друга половина XIX ст. характеризується розгортанням процесу національно-культурного відродження, який очолили представники національно свідомої інтелігенції. В її перших рядах був Микола Віталійович Лисенко – класик української музики, талановитий композитор, блискучий піаніст, фольклорист, диригент, педагог, який мав “високогуманну суспільну душу” (С. Людкевич). Відзначаючи 170-річний ювілей від дня народження і 100-річчя з дня відходу митця у вічність, українська громадськість з нових історичних позицій звертається до невичерпної скарбниці духовності залишеної композитором у спадок нащадкам.

Актуальність останніх досліджень і публікацій. Визначні науковці (Л. Архімович, Т. Булат, М. Гордійчук, М. Загайкевич, Л. Корній, Н. Костюк, С. Людкевич, Р. Скорульська, Ф. Шешко, З. Штундер та ін.) вивчали різні аспекти творчості митця. Однак, особистість композитора у світлі сучасної проблеми, – яке значення має духовна еліта у суспільстві, яку роль відіграє в історичному поступі народу? – висвітлюється новими гранями. Пізнання М. Лисенка як громадянина-патріота, для якого рідна мова і народна пісня була духовною основою творчості й життя, є сьогодні необхідним

дороговказом у майбутнє України. Висвітлення зв’язків хорової творчості митця з суспільно-політичними подіями, пов’язаними з заборонами царського уряду української мови, культури, преси і протидії їм української інтелігенції є метою нашої статті.

Виклад основного матеріалу. Провідною ідеєю активізації розвитку української нації та її культури у XIX ст. стало утвердження української мови – “охоронця народу”, який живе, поки жива його мова (В. Караджич). Цією ідеєю були перейняті діячі освіти, науки, мистецтва – поети, драматурги, художники, музиканти, які втілювали її в своїх творах. Література, в якій утверджували “народне слово” І. Котляревський, Т. Шевченко, П. Куліш, І. Франко, вплинула на формування національно-культурної свідомості народу, стала одним із головних чинників, що визначив виразнення національних ознак музичної творчості українських митців.

Боротьба за право використовувати рідну українську мову в усіх сферах суспільного життя, у тому числі церковного, спонукали визначних літераторів, науковців, громадсько-культурних діячів XIX ст. до подвижницької праці над перекладом Святого Письма українською мовою. Прикладом для них стало ініційоване Олександром І видання російською мовою